

Kunst, speculatie en spiegeling

Wij moeten thuis behoorlijk grinniken om de tegenslagen die de TEFAF onlangs teisterden. De grootste kunstbeurs in Europa kampte met het probleem dat er steeds vaker vervalsingen van grote meesters opduiken. Zo moest men zich buigen over de vraag of een aan Saenredam toegeschreven doek wel echt van hem was. Zijn er geen klemmender problemen in de wereld, zou je zeggen. Maar dan vergeet je wat er op het spel staat met vragen over echt of onecht in de kunst. Scheelt toch een paar nullen bij de verkoop en daar zitten de handelaren natuurlijk niet op te wachten.

Het is evenwel de simpel om de schuld voor alle ophef alleen te leggen bij de kunsthandel. In feite zitten er drie partijen in het complot. De handelaren zullen de eventuele verdenking van een vervalsing om begrijpelijke redenen niet snel aan de grote klok hangen. Daarnaast hebben we de kunsthistorici die uitmaken of een bepaald doek wel echt door de meester zelf werd gemaakt. Ook hun reputatie staat op het spel als blijkt dat een zogeheten Rembrandt door een van zijn leerlingen vervaardigd is. Ten slotte zijn er de trotse bezitters van het werk die zich koesteren in het besef dat zij met hun dure geld een meesterwerk konden verwerven.

De kwestie roept ook een interessant filosofisch vraagstuk op. Wat bedoelen we eigenlijk met echt in dit geval? Welke aannamen spelen daarbij een rol? We beperken ons tot een viertal misvattingen.

Een eerste aanname is dat echte kunst uit unieke meesterwerken bestaat en niet uit zaken die in serie geproduceerd worden. Grappig genoeg brachten de kunsthistorici zelf aan het licht dat serieproductie in de Gouden Eeuw zeer gangbaar was. Veel beroemde doeken werden destijds gemaakt in werkplaatsen waar behalve de meester ook een stel leerlingen in de weer waren. Het ontwerp en de finishing touch lagen bij Rembrandt of Vermeer maar het schilderen zelf gebeurde goddeels door een leerling die zich in de stijl van zijn baas kon oefenen. Nu zal de baas ook wel eens een lik verf hebben aangebracht om bepaalde delen van het doek beter te laten uitkomen. Maar stel nu dat 90 procent van het handwerk door de leerlingen geleverd is, hoe echt is die Rembrandt of Vermeer dan nog?

Een tweede aanname is dat echte kunst niet op ambtelijke vaardigheden maar op genialiteit berust. In lijn met een romantische kunstopvatting uit de negentiende eeuw geloven wij nog steeds dat het ware schilderen een soort goddelijke vonk vereist. We hebben afstand genomen van het goed gedocumenteerde besef uit de zeventiende eeuw dat schilderen in de eerste plaats een ambacht is waarbij het om verf, linnen, proporties en de juiste compositie gaat. Een 'kunst' in de oorspronkelijke betekenis van het woord, iets wat je kunt oefenen of aanleren en waarvan je de regels ook kunt opschrijven. Overigens bestaat die ambachtelijke vaardigheid nog steeds, getuige het feit dat er regelmatig vervalsers optreden die men alleen met de grootste moeite kan ontmaskeren.

Een derde aanname luidt dat echte kunst de uitdrukking is van een morele boodschap of een filosofische gedachte die je moet lezen of ontcijferen. Wat ons betreft komt de schilderkunst op vooral visuele verbeelding neer waarbij je wel verschil kunt maken tussen meer en minder kwaliteit maar zonder dat er een symbolische betekenis voor nodig is. Het gaat erom wat de materialiteit van een bepaald doek bewerkstelligt en welke relatie het met andere doeken onderhoudt. Overigens geldt dat ook voor vormen van verbeelding die zich op een breed

publiek richten zoals Hollywoodfilms, reclamebeelden of persfoto's. De centrale vraag is hoe dergelijke beelden in elkaar zitten, hoe ze op ons inwerken en wat hun plaats in het ruimere corpus van de maatschappelijke verbeelding is.

Een vierde aanname is dat je een uitgelezen smaak moet hebben om het unieke, geniale en geestelijke van een schilderij te kunnen waarderen of waarnemen. Vandaar dat sommigen een groot bedrag voor dergelijke sacrale voorwerpen neertellen. In werkelijkheid doet zich het omgekeerde voor. Mensen men veel geld schaffen zich een duur kunstwerk aan en denken vervolgens dat dit hun goede smaak bewijst. Zo kunnen ze pronken tegenover vrienden en bekenden dat ze een echt schilderij van een echte kunstenaar in huis hebben. Sommigen gaan nog een stapje verder en kopen kunst met speculatieve doeleinden. Ze hopen dat de prijzen in de toekomst verder doorstijgen. Los van dergelijke cynici zijn veel oprechte kunstminnaars nog altijd geneigd om kunst als een bewijs van een verfijnde smaak zien. Maar eigenlijk schaffen ze een spiegel aan om hun culturele ego te laten schitteren.

Dat alles kwam even boven water in het rumoer rond de vervalsingen die op de TEFAF voor zoveel onrust zorgden. Best grappig vinden wij, ware het niet dat slechts weinigen beseffen dat het in filosofisch opzicht om een drama gaat.

Gabriël van den Brink
Leiden 15-3-2017